

Шпанівська резиденція Радзівілів:

про посаг доньки князя, велич і занепад палацу, народження майбутнього кума президента Кеннеді

У Шпанові, що поблизу Рівного, наприкінці XVIII століття по-стала одна з найвишуканіших палацово-паркових резиденцій Європи. Звів палац на старих замкових фундаментах Ян Казимир Стецький, купивши тоді село. Пізніше донька його сина як посаг принесла шпанівські маєтності генералу Міхалу Радзівілу, взявши з ним шлюб у 1815 році. Сьогодні про колишню велич нагадує лише занедбана кам'яниця та залишки палацових підвалів у густих заростях. Тож про шпанівський палац можемо судити лише з історичних документів та малюнків. Хоча відчуття дух давньої епохи в колишній садибі ще можна.

Януш Радзівілл — останній власник

смерч, що пронісся над Рівним і околицями в 1842 році, зірвав палацовий дах і викорчував чимало дерев у парку і саду. Але остаточного руйнування палац зазнав під час масштабної пожежі в 1870 році. Обвуглені залишки, похмуро здіймаючись над містечком, довго лякали місцевих мешканців своїм жахливим виглядом. Аж доки поступово місцевий люд не розтягнув цеглу і каміння на господарські потреби. Руїни, залишені на відкуп часові й природі, поступово вросли в землю, вкриваючись непролазними хащами. Нині на колишньому панському подвір'ї місце, де височів палац, необізнаний і не знайде. Ніхто ніколи не досліджував тих руїн. Хтозна, які таємниці досі зберігають палацові підвали...

Залишилась стара, обшарпана, зі слідами перебудов кам'яниця. Це колишній будинок для прислуги маєтку Радзівілів, а коли згорів палац — літня резиденція

Зображення шпанівських краєвидів з палацом та інтер'єри самого палацу дійшли до нас в акварелях дружини Міхала Радзівілла (уродженої Стецької) Олександри, зроблені в 1834-1835 роках

У будинку ще можна знайти сліди давніх господарів, зокрема в підвальних приміщеннях. Як розповіли місцеві мешканці, за князівських часів там була кухня, з якої до палацу вів тунель. Нині вхід до нього замуровано. Ним до палацової ідальні та на літню терасу носили наїдки до панського столу. Нині в підвалах мешканці облаштували комори.

Після пожежі

Як виглядала Шпанівська резиденція Радзівілів після пожежі — розповідає начальник відділу використання інформації Держархіву Рівненської області Людмила Леонова:

— У нашому архіві зберігається унікальний документ — опис маєтностей, складений після смерті в 1903 році власника Шпанова князя

Описом, «эти дома стоят на усадьбе в парке, окруженные со всех сторон рекой и прудом, при въезде на притоке реки построен каменный мост, а также на том же притоке имеется [слово нерозбірливо] мост, ведущий из усадьбы в сад... В саду имеется оранжерея каменная, теплица такая же и парники, и погреб каменный крытый и с деревянною крышею снаружи».

У маєтку ще були кам'яний будинок з мезоніном управляючого маєтком, кам'яна сторожка при вході на територію садиби, ще один дерев'яний будинок на кам'яному фундаменті, кілька дерев'яних будинків, хліви, кам'яний магазин, кам'яна стайня з каретними сараями. До речі, вартість її оцінили як половину панського будинку — в чотири тисячі рублів.

су. На його території тепер сільські городи і забудова, замість ставків — заболочені луки. Щоправда, частина величезного парку таки збереглася. Але вона занедбана.

Останні власники маєтку

Що ж до самих Радзівілів, то за участь у польському повстанні 1830-1831 років генерала Міхала Радзівілла російський царський уряд вислав до Сибіру. А маєток у Шпанові конфісковано і віддано в управління братові Леону, який повернув його згодом старшому синові генерала Каролію. Після пожежі 1870 року Радзівілли перебралися до маєтку в Неборові, що на території сучасної Польщі.

Останнім власником шпанівських маєтностей був Януш Радзівілл —

За описами Романа Афтаназі («Історія резиденцій на колишніх прикордонних землях Речі Посполитої»), головний вхід до палацу прикрашав величний портик із шістьма колонами. Широкі сходи вели на терасу. На балкон на другому поверсі виходило п'ять високих закслених дверей бальної зали. Бічні фасади прикрашали напівкруглі склепінчасті аркади з терасами, одна з яких слугувала літнім салоном. З терас — вихід у розкішний сад. Під аркадами — входи до палацових підземель. Висота коридорів і кімнат палацу сягала майже чотирьох метрів, але кімнати другого поверху були нижчими. Особливо вирізнялася так звана представницька кімната — з мармуровими камінами, різьбленими дверима і віконницями, візерунчастою підлогою. В одній з кімнат підлога була у вигляді мозаїки з почерговим зображенням гербів Радзівілів і Стецьких.

Як пише Афтаназі, чотирисхилий дах палацу спочатку було покрито мідною бляхою. Але руїнівний

Станіслав Радзівілл і фото подружжя Кенеді

колись великого палацово-паркового комплексу. У цьому будинку мешкали останні з родини Радзівілів власники шпанівських маєтностей. Нині ж в будинку мешкають кілька місцевих сімей, самотужки утримувати стару кам'яницю їм не під силу, а влада нічим не допомагає.

території садиби була 31 споруда. З нього можемо, зокрема, дізнатися, що головні двері «господського дома» прикрашали чавунний малий герб князів Радзівілів і чавунне лиття. Обабіч кам'яних сходів на ганку — старовинні чавунні вази. З парадних дверей потрапляли до передпокою, з якого троє дверей вели до житлових кімнат першого поверху. На другому поверсі — чотири кімнати. «В подвальном этаже помещается длинный коридор, кухня из двух комнат, где имеется плита, две варистые печи, коптильня, с кухни вход в ледник. Прачечная, где имеется варистая печь и плита», — ідеться в документі.

За тогочасним страховим полісом будинок оцінили у вісім тисяч рублів. Неповдалі офіщини була ще одна одноповерхова кам'яниця. Згідно з

Під час Першої світової війни маєток було розграбовано. На території розміщувалися російські війська, зокрема авіаційний загін. Але по війні власники спромоглися відновити господарство і підремонтувати будинок. Бували там наїздами, аж доки в 1939-му не прийшла радянська влада. Під час Другої світової німці в маєтку облаштували хліборобську школу. Затим там розмістився гарнізон радянських вояків, які перетворили панську садибу на військове містечко, яке там розміщувалося до 1997 року. Як розповідають місцеві мешканці, ще в 2003-му тут можна було побачити залишки князівських стаєнь, каретний хлів, комори. Цікаво, що донині зберігся, хоча й перебудований, будинок з мезоніном, де мешкав управитель маєтку.

Шпанівський палац будувався як цілісний палацово-парковий комплекс. Діонісій Міклер, закладаючи парк площею 20 гектарів, перетворив навколишнє болото на розлогі ставки і впорядковані луки, засаджені рідкісними деревами і кущами. У фруктовому саду було величезне підземне овочесховище — льох зі склепінчастою мурованою стелею. Була й зимова оранжерея, де, окрім розкішних квітів, дозрівали лимони.

Описи шпанівського парку можна зустріти в багатьох історичних польських джерелах. Під час Першої світової парк було частково вирубане. Усі наступні влади також не переймалися долею колишнього палацово-паркового комплек-

особистість непересічна і суперечлива. Добрий господар, меценат, активний політик, він мав авторитет і серед місцевого населення. У 1917-му його навіть обрали до ради робітничих і селянських депутатів на Волині. Однак через смертний вирок, що виніс йому ревком, князь рятувався втечею. За Другої Речі Посполитої був соратником Пілсудського. На Рівненщині долучився до благодійництва. Зокрема, збирав серед інших благодійників кошти на побудову костелу Петра і Павла в Рівному. Перед приходом «совєтів» у вересні 1939-го Радзівілл з родиною встиг виїхати до резиденції в Олику.

Олександра Радзівілл

Акварель 1934 року авторства Паоліно Піззали, на якій зображено не лише в'їзний портик, а й гвинтові сходи з червоного дерева ведуть до спальні княгині, а й гостей — тогочасне шпанівське товариство з Любомирських та Радзівілів

Сучасний вигляд єдиної вцілілої будівлі з палацово-паркового комплексу